

Kap 50 : ”Hovets presstjänst”

Gustaf Vs presskontakter sköttes fram till 1946 av 1:e hovmarskalk Reinhold Rudbeck (1871-1957) som var känd för att behandla hovjournalisterna som vore de torpare på hans släktgods. Tillåtelse att skriva hovreportage var ett ynnestbevis som bara utdelades till särskilt förtjänta. Hovmurvlarna infann sig hatt i hand för att informeras om lämpliga infallsvinklar. Ett stort antal skildringar av diskretion och hövligt fotskrap finnes. Misstänksamheten från hovet var ändå kompakt. Legohjonen hade en tendens att trilskas. Enligt Gustav von Platen ”försökte hovet bygga en mur kring kungligheter som om de varit mentalpatienter”.¹ Förmodligen tänkte han på restriktionerna kring Gustaf Vs sista tid på sjukhus. Pressen hölls på ett sådant avstånd att de fick använda kikare och Gustaf Vs läkare informerade dem via ombud att kungen var sjuk – att kungen var sämre – att kungen var död. Inte lätt att skriva något på de premisserna.² Ansvarig vid det tillfället var Rudbecks efterträdare friherre Carl-Reinhold von Essen.

Gustaf VI vinnlade sig om att bättre utnyttja pressen till kungahusets fördel. Hans egna presskontakter sköttes av hans riksmarskalk, 1:e hovmarskalk, handsekreterare och från 1962 även av en med Sibylla gemensam presstalesman.

Friherre von Essen utnämndes vid Gustaf Vs död till Sibyllas hovmarskalk och var i den befattningen 1951-1959 ansvarig för hennes presskontakter. Barnens presskontakter 1946-1958 sköttes oftast genom Sibyllas hovfröken Brita Cederström (1904-1993), en enligt Gustaf von Platen förtjusande gammal dam av gamla stammen med föråldrade åsikter om det mesta.

Prins Bertil skötte sina egna presskontakter men även Gustaf VI & Sibylla var mycket aktiva. Kungahuset och journalisterna kom på detta sätt att leva i en osund symbios:

Men med hovleverantörernas hjälp skapade vi imaginära personer med ingen eller föga anknytning till verkligheten. Prinsessan Margaretha var blyg och plågad av offentligheten, Birgitta var en sexbomb, Desirée dygdig men tråkig och Christina knubbig, charmig och intelligent. Kung Gustaf Adolf var lärd, pedantisk och torr och prins Berra en kille vars intressen i livet begränsade sig till idrott, mat och bilar. Lennart Bernadotte var smått galen och lillprinsen Carl Gustaf hade det svårt med stavningen.³

Gustaf von Platen var chefredaktör för Vecko Journalen 1951-1965 så han kan väl ställas till svars för rapporteringen om CG under skoltiden, inte någon direkt guldålder för insiktsfulla artiklar.

*

Efter sina erfarenheter av dotterns affär med Robin Douglas-Home 1956-1958 försökte Sibylla få Gustaf VI att anställa en ordinarie presstalesman men han vägrade länge. För egen del utsåg Sibylla två i ungdomsrådet: Sin kammarherre Gösta Lewenhaupt och kapten Harald Smith. Smith förefaller ganska oblygt ha utnyttjat tillfället att lansera sin son Carl Johan som CGs bästa vän. Det finns en mängd bilder och historier om de två från denna tid.

¹ Gustaf von Platen. Resa till det förflutna : minnen. Del 2. 1994.

² Michael Jägerblom. Publicistklubben, 1974-10-04.

³ Gustaf von Platen. Resa till det förflutna : minnen. Del 2. 1994.

1962 anställde Gustaf VI redaktör Sten Egnell (1907-1998) som placerades organisatoriskt under riksmarskalken. Egnell var pensionerad chefredaktör för Nerikes Allehanda och arbetade efter pensionen på svenska arbetsgivarföreningen med branschtidningen Läder och skor. Han hade mottagning på slottet två timmar två förmiddagar i veckan men man kunde även ringa hem till honom. Hans huvudsakliga arbetsuppgifter var att förmedla pressreleaser till TT och dylikt. Kungens handsekreterare Carl-Fredrik Palmstierna (1903-1993) hanterade brådskande ärenden. Vid större evenemang fick hovet hjälp av UD:s presstjänst och vid behov även av den militära presstjänsten, av tradition marinens presstjänst. Det förekom diskussioner om en heltidsanställd pressombudsman, en sorts ”propagandaminister”, men detta realiserades inte under Gustaf VIs livstid.

1973-1974 fanns ett ”massmedieråd” för diskussioner om CG:s publika framtoning. I detta ingick SVT-producenten Gert Engström med ansvar för sändningar av kungliga evenemang, chefredaktör Sven Broman från Året Runt – vid den tidpunkten förlagsdirektör för Åhlén & Åkerlunds veckotidningar – och journalisten Bengt Nordin från Aftonbladet. Rådet diskuterade petitesseer och upplöstes efter fyra sammanträden. Engström anlätades några år senare till att författa Silvias handikappmanifest ”Kom igen!”.

Gustaf VI informerades kontinuerligt om tidningsskriverierna om kungahuset. Dagstidningar, veckotidningar och allting annat. ”Första reaktionen kommer vanligen vid den dagliga kungliga lunchen där förutom månadens personliga adjutant några höga hovfunktionärer sitter med. Har kungen inte redan haft personlig kontakt med den familjemedlem som »varit ute och sprungit i spalterna» så tar han upp kontakten efter lunch.”⁴ Modus operandi var ”locket på”:

[Sten Egnells] kontor låg i en av flyglarna på yttre borggården och där hade han mottagning för pressen några timmar i veckan. Hans ansvar var att hålla sig informerad om vad som hände och skedde på slottet (på ingen ålog att informera honom) och arbetsuppgiften bestod i stort sett i att lägga locket på. ”Kom ihåg en sak”, sade han allvarlig och såg på mig. ”När det ringer en journalist och vill veta någonting så säger jag att det där kan väl ändå inte intressera redaktörens läsare. Om han insisterar ber jag honom skriva ett brev och utveckla resonemanget och förklara mera i detalj vad det är han vill. Och då brukar de aldrig komma tillbaka”, konstaterade han.⁵

Som redan framgått var Gustaf VI släktens moralpolis. Skrevs det något om prinsessan Birgitta i Tyskland, och det gjordes det, fick hon ett telefonsamtal från Gustaf VI personligen där hon ombads förklara sig, be om ursäkt och lova att aldrig upprepa det. Även Sibylla deltog i övervakningen. Svårt att säga vem av dem som hade det största kontrollbehovet. Skriverierna kunde gälla vad som helst: Äktenskapsbekymmer, kommentarer om sitt gamla hemland, försök att tjäna lite pengar på sin utbildning, en befarad semesterromans. Prinsessan Christina föreföll ibland paralyserad under presskonferenserna när hon försökte undvika att svara på frågor om den svenska politiska modellen, fri kärlek och annat som utländska journalister var intresserade av. Hon önskade efteråt att hon svarat ”Fri kärlek är inte så farligt som det låter.” En av Gustaf VIs käpphästar var att kungliga förlovningar skulle komma som en blixtnedslag från klar himmel. Förmodligen någon rest av att de ordnades över parternas huvuden och var en överraskning även för dem själva. Gustaf VI drev detta in absurdum. Prinsessan Christina och Tord Magnusson var år efter år ”bara vänner”. I slutet av 1971 flyttade Christina till en våning på stan. Det är väl bara att hoppas att de fick lite samliv då.

⁴ Nils Gustaf Holmqvist. Allers, 1972:3.

⁵ Jan Mårtensson. Att kyssa ett träd. W & W, 2000, s 206.

Officiella dementier kom från Riksmarskalksämberet, inofficiella från Sten Egnell, allt med Gustaf VIs goda minne. Om en tidning skrev en felaktig uppgift brukade Egnell ringa upp tidningen och påpeka detta. Hovet tillät däremot inte att han lämnade den korrekta uppgiften.⁶ Detta uppfattades av många som underligt men var enligt Egnell en kapacitetsfråga:

* En fråga, Ers Kungliga Höghet! har inte tiden kommit att avskaffa en till synes föråldrad och allt annat än rättvis sedvänja, nämligen att en kunglig person inte får lov att försvara sig eller lägga tillräta? Inte ens när det gäller rena lögner eller direkt befängda påståenden.

– Nej, jag [prinsessan Sibylla] tror ändå inte det. Jag har diskuterat detta spörsmål med kungen. Vi har enats om att tåga även i ganska upprörande fall. För vi vet att om vi försvarar oss, kommer strax ett bemötande, också måste vi svara på det och sen är vi inne i en kanske allt mera inflammerad och obehaglig polemik.⁷

Det militära inslaget innebar att det kunde gå tufft till. Vid Gustaf VIs sista statsbesök i Västtyskland ringde Egnell upp en misshaglig redaktör medan adjutanten Ulf Björkman ägnade sig åt murveln: ”Protesterade mot en artikel som antydde kungen var gammal och orkeslös genom att handgripligen ta journalisten i rockslaget och med stora bokstäver – så att grannarna därav stordes – tala om vad jag tyckte om hans illa genomtänkta påhopp. Nästa dags referat innehöll som slutkläm att kungen imponerade med ’sin förbluffande spänst och vitalitet’. Visst lönar det sig att tala med redaktörer.”⁸

Egnell tycks också ha förmedlat presskontakter: ”Prinsessan Sibylla är i dag en dam som i likhet med övriga kungliga – särskilt kungaparet och prins Bertil – noga läser vad som skrivs om familjen i tidningarna. Ett tag var hennes förbindelse med pressen ganska kyliga. Nu för tiden har hon utvecklat sitt pr-sinne och kan via olika kanaler för speciella tidningar låta förstå att hon önskar reportage eller artiklar om vissa avsnitt i familjens tillvaro. En stor veckotidning fick för en tid sedan veta genom prinsessans uppvaktning att hon inte skulle ha något emot en artikel om familjens liv på Sollidens slott på Öland. T.o.m. vilken av tidningens medarbetare som prinsessan helst såg som sin gäst klargjordes noga...”⁹

I samband med CGs studentexamen 1966 förstärktes presstjänsten under flera år med kommendörkapten Bertil Erksammar (1920-2009) från marinens pressdetalj som kom att spela en viktig roll för presskontakterna ända fram till CGs trontillträde 1973.

En väsentlig aktivisering har skett redan genom att Hovmarskalksämberet överlätit åt marinens pressavdelning att i fortsättningen sköta kontakterna mellan kronprinsen och pressen. Hovmarskalksämberet har på grund av »bristande tid, krafter och resurser» sagt sig inte mäka att – förutom den civila delen – även handha den militära sidan av kontaktarbetet mellan kronprinsen och pressen. Därför ringde förste hovmarskalken, amiral Stig H:son Ericson, till chefen för marinen, amiral Åke Lindemalm, i god tid före kronprinsens studentexamen och undrade om marinens pressavdelning kunde åta sig all pressverksamhet som rörde kronprinsens kommande militära utbildning.

Amiral Lindemalm lät budet gå vidare till pressavdelningschefen kommendörkapten Bertil Erksammar. Denne tackade ja till uppdraget. Därmed hamnade i praktiken hela

⁶ Året Runt, 1964:7.

⁷ Margit Fjellman. Intervju med prinsessan Sibylla. Året Runt, 1972:38.

⁸ Ulf Björkman. Kungens adjutant. BNL förlag AB, 1987.

⁹ Året Runt, 1963:40.

PR-komplexet i ytterst välförfarna, effektiva händer. Marinens pressavdelning är på sätt och vis ett av våra äldsta PR-företag, som under skiftande chefer byggt upp ramen kring statsbesök och prinsessbröllop. Det förtjänar nämnas att en av Erksammar förtjänare på posten – Hans Blenner – numera är PR-chef för Volvo.

Det är ett faktum att Bertil Erksammar automatiskt även övertog kronprinsens civila PR när det gällde Stenhammarsbesöket och Jämtlandsresan. Erksammar själv säger att han ser ingenting konstigt i detta. Var kronprinsen officiellt än befunnit sig under våren har alltid en massa intervjufrågor gällt hans militära utbildningsprogram.¹⁰

Vid tidpunkten när Erksammar kom in i bilden hade CG accepterat att han var en offentlig person och slutat kämpa emot. Erksammar cyklade över ett par gånger i veckan, satt med på möten och bidrog med goda råd om hur CG skulle föra sig för att göra ett gott intryck. Pressreleaserna författades utgående från information från ÖB, Sjökrigsskolan och cheferna för försvarsgrenarna. Erksammar gjorde vissa försök att runda journalisterna men detta orsakade så mycket bråk att han omedelbart växlade om till full öppenhet.

* Hur uppfattar Bertil Erksammar personligen sin roll som kronprinsens »PR-man» (det är nog med citattecknen)?

– Min privata inställning är den att kronprinsen ska behandlas som vilken svensk medborgare som helst. Den barriär av missförstånd som har rests omkring honom måste rivas ned. Många tror att kronprinsen skyddas genom påbud, spärrar och speciella anordningar. Så är det inte! Genom missriktad lojalitet har kronprinsens kamrater många gånger ställt sig i vägen för att skydda honom. Det har lett till att omvärlden tror honom vara extra bevakad, fjärrdirigerad så att säga.

...

* Kan Bertil Erksammar inspireras för sitt arbete genom sin egen inställning till debatten om monarki eller republik?

– Jag är rojalist, men jag ogillar själva ordet. Så länge vi har en monarki som fungerar på ett riktigt sätt är det min personliga åsikt att den är det bästa för landet. Vårt land behöver den goodwill våra kungligheter skänker oss utomlands. Så länge kronprinsen är hos oss i marinen räknas han som vanlig aspirant, senare kadett, och behandlas på samma sätt som kamraterna. Busar han, så åker han i buren!¹¹

* Och kronprinsen som person?

– Han är lätt att ha att göra med. I början hade han lite svårt att ställa upp och svara på pressens frågor. Han var lite blyg. Han är inte den typen som rusar fram och säger att ”här är jag”. Han är anspråkslös. I dag är han lite tuffare – tack vare all publicitet kring honom. Den har gjort honom gott. Han har blivit mer öppen. Carl Gustaf är initiativrik. Står aldrig och väntar på att andra ska göra grovjobbet. Och en sak är säker: har Carl Gustaf gett sig den på en sak så klarar han det.¹²

*

Även Stig Ramel uppdrogs 1967-1971 vissa massmediekontakter:

¹⁰ Jackie Lindeberg. Uppdrag: Operation kronprinsen. Vecko Journalen, 1966:24.

¹¹ Jackie Lindeberg. Uppdrag: Operation kronprinsen. Vecko Journalen, 1966:24.

¹² Bo Axelsson. Carl Gustafs lärare om Carl Gustaf. Kvällsposten, 1968-04-03.

Jag fick också ansvar för att försiktigt öppna dörrarna mot massmedia. Hovets relationer med dessa var minst sagt ansträngda. Självklart gällde det inte kungen eller prins Bertil men i desto större utsträckning prinsessan Sibylla. Efter en del traumatiska upplevelser, senast i samband med prinsessan Margarethas förälskelse i en ung engelsman [Robin Douglas-Home], betraktade prinsessan Sibylla journalister som ondskefulla väsen som försökte skada henne och hennes barn. Jag såg det som en viktig uppgift att försöka lösa upp denna konflikt. När jag föreslog att kronprinsen skulle framträda vid en presskonferens möttes detta av prinsessans mycket artikulerade protester. Jag argumenterade för en ny politik. Hovet måste sluta att se pressen som fiende och i stället inse att man i själva verket hade med pressen gemensamma intressen. Efter en intensiv diskussion uppe i prinsessans våning accepterades idén om en presskonferens och när utfallet blev positivt var början på en ny väg beträdd.

Öppenheten var nödvändig. På en del håll utnyttjade man den stängda dörrens politik till att sprida rykten om att kronprinsen närmast var debil och av den anledningen gömdes undan av hovet. Utan tvivel fanns det politiska syften med denna viskningskampanj. Ryktena nådde också Åke Ortmark, som vid denna tid var i färd med att skriva sin bok om maktförhållandena i Sverige, och han ringde mig och läste upp ett avsnitt om kronprinsens förståndsgåvor som, om det publicerades, skulle allvarligt skada kronprinsens position. Jag beslöt att genast ta tjuren vid hornen och ordnade [den 21 april 1969 kl 12] en lunch för fyra i ett chambre separée på Ulriksdals Wärdshus. Åke hade vid denna tid anseendet att vara en vild skjutjärnsjournalist, och tanken att låta honom direkt konfronteras med kronprinsen kunde synas vara ett farligt vågspel. Lunchen gick av stapeln och avlöpte väl. Efteråt utbrast Åke: »Jamen det är ju en helt vanlig kille«, och gjorde viktiga ändringar i sitt manuskript.¹³

[Åke Ortmark: "Kronprinsen har inte tänkt och läst så mycket som Ramel, och kommer sannolikt aldrig att göra det, men de tankar och känslor, de sympatier och antipatier, som finns hos Ramel och hos andra personer i kronprinsens omgivning, och som i vissa fall artikuleras så klart och med sådant engagemang, återfinns naturligtvis på de flesta punkter även hos kronprinsen, fast i mer suddig form. En ståndpunkt som Ramel förmår uttrycka med flerstaviga ord och med historiska associationer blir hos kronprinsen eller prins Bertil ett kortfattat känsloutbrott av låg intensitet, en radikal bedömare skulle tala om en fördom som avklätts sina språkliga utsmyckningar. Det är inte lätt att tränga in i de känslor och tankar som finns hos en kung eller en prins; desto viktigare blir det att studera deras bibliotek, deras prenumerationslistor och framför allt deras vänner och anställda; tankarna, känslorna, motiven, målen måste antas vara i hög grad desamma.

På en punkt förefaller det som om Ramel gjort en i viss mån nydanande insats vid hovet; han har i rätt stor utsträckning lyckats riva ner en del av de barriärer som av tradition byggs upp mellan kungligheter och massmedier. Han har förstått att massmedierna inte bör motarbetas utan användas och att man i den hanteringen får acceptera ett visst kvantum olycksfall."¹⁴

¹³ Stig Ramel. *Minnen: Pojken i dörren : I kronprinsens tjänst*. Atlantis, 1994, s 175-181.

¹⁴ Åke Ortmark. *De okända makthavarna : de kungliga, militärerna, journalisterna*. W & W, 1969.

Ramel ordnade en tv-intervju den 20 oktober 1969 där CG visade upp sig för att även publikt dementera sin bristande intelligens. Det är kanske inte så konstigt att CG senare i livet djupt misstrodde Ortmark och hans gelikar. Ortmark skrev senare ett stycke om Olov Palmes relationer till pressen som även stämmer in på CG:

Sannolikt upplever [han] en stor del av omvärlden som fientlig. Det är belagt i studier från olika kulturer och epoker att makthavare med stigande ålder drabbas av en växande bitterhet över bristen på kärlek och uppskattning. De som granskar en furste anser att han borde vara glad och stolt över sina framgångar. Men själv räknar han oroligt nederlagen och söker de skyldiga bakom varje buske. Det är som om fursten vore i en väsentlig mening omogen, som om han krävde total harmoni, som om han inte lärt sig leva med konflikter, som om han upplevde en diskussion av en sakfråga som ett hot mot sin maktposition, som om han förväntade sig en vänskap och beundran på pubertetsnivå i stället för den rationella allians eller koalition som han kan nå.

Genom åren rekryterar fursten en grupp lojala ja-sägare. Tillsammans med dem – i grupptänkandets heliga gemenskap – kan han sedan ägna sig åt att misstro forskare och journalister, bångstyriga människor, som granskar, kommenterar och analyserar, ofta utan att [han själv] begripa vidden av de problem som det är frågan om.¹⁵

¹⁵ Åke Ortmark. *Maktens människor : möten och konfrontationer*. 1985.